

UOT 930.85

S.Q.Əliyeva

*General-leytenant K.A.Kərimov adına 8 №-li tam orta məktəb
alievasevinc_1976@hotmail.com*

QLOBALLAŞMA VƏ MİLLI-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİMİZ

Açar sözlər: qloballaşma, milli-mənəvi dəyərlər, xalq

Məqalədə qloballaşma prosesinin kontekstində milli və mənəvi dəyərlər məsələləri müzakirə olunur. Müəllif Azərbaycan xalqının şəxsiyyətinin əsasını təşkil edən vətənpərvərlik ideologiyasının, sosial idealın, milli ideyanın humanist dəyərlər sistemini yaratmağın vacibliyini vurğulayır. Milli fikir ideyası təklif olunur: tək bir Vətən, vahid tale, hər kəsin rifahı. Milli fikir xalqın sosial və mənəvi konsolidasiyasına, vətəndaşların cəmiyyətin ədalətli layihəsini həyata keçirmək üçün səfərbər etməsinə yönəldilmişdir; layiqli gələcək üçün optimist ümid verir. Qloballaşma kontekstində dövlətin demoqrafik təhlükəsizliyi problemləri çox vacibdir. Müəllif əsaslı olaraq bir ailə kimi dəyəərə diqqət yetirir, ailənin dəyərini və əxlaqi nüfuzunu cəmiyyətdə canlandırmaq lazım olduğunu bildirir. Belə bir nəticəyə gəlinir ki, əsas mənəvi dəyərlərin bərpası vətəndaş cəmiyyətinin və demokratik hüquqi dövlətin formalaşmasında əsas sosial-mədəni amildir.

С.Г.Алиева

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И НАЦИОНАЛЬНО-ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ

Ключевые слова: глобализация, национально-духовные ценности, народ

В статье рассматриваются вопросы национально-духовных ценностей в условиях процесса глобализации. Автор подчеркивает необходимость формирования системы гуманистических ценностей патриотической идеологии, социального идеала, национальной идеи как ядра идентичности Азербайджанского народа. Предложена формулировка национальной идеи: единое отечество, одна судьба, благосостояние для всех. Национальная идея направлена на социальную и духовную консолидацию народа, она мобилизует граждан на воплощение в жизнь справедливого проекта общества, вселяет оптимистические надежды на достойное будущее.

В условиях глобализации большое значение приобретают проблемы демографической безопасности государства. С полным основанием автор уделяет внимание такой базовой ценности, как семья, необходимости возрождения ценностно-нравственного престижа семьи в обществе. В заключении делается вывод, что обновление базовых духовных ценностей является фундаментальным социокультурным фактором формирования гражданского общества и демократического правового государства.

S.G.Aliyeva

GLOBALIZATION AND NATIONAL-SPIRITUAL VALUES

Keywords: *globalization, national and spiritual values, people*

The article deals with issues of national and spiritual values in the context of the globalization process. The author emphasizes the need to form a system of humanistic values of patriotic ideology, social ideal, national idea as the core of the identity of the Azerbaijani people. The formulation of the national idea is proposed: a single Fatherland, one destiny, well-being for all. The national idea is aimed at social and spiritual consolidation of the people, it mobilizes citizens to implement the just project of society, gives optimistic hopes for a decent future. In the context of globalization, the problems of the demographic security of the state acquire great importance. With full justification, the author pays attention to such basic value as a family, the need to revive the value and moral prestige of the family in society. In conclusion, it is concluded that the renewal of basic spiritual values is a fundamental sociocultural factor in the formation of a civil society and a democratic rule of law state.

Qloballaşma dövürndə bu gün yetişən gənc nəslin milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər əsasında tərbiyəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, yetişən gənc nəslin milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər əsasında tərbiyəsi olmadan qazanılan təhsilin də, əldə edilmiş biliklərin də əhəmiyyəti və səmərəsi olmayacaqdır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev Azərbaycan Gənclərinin I Ümumrespublika Forumunda bu barədə belə demişdir: "Gənclərimizin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri mənəvi tərbiyə məsələsidir. ..mənəvi tərbiyəni daim aparmaq lazımdır və gənclərimizi yüksək mənəviyyat ruhunda tərbiyələndirmək lazımdır. Ümumbəşəri dəyərlər, Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərləri hər bir gənc tərəfindən mənimsənilməlidir. Mənəviyyat olmayan yerdə heç bir şey ola bilməz. Nə qədər var-dövlət olsa da, nə qədər pul olsa da, nə qədər zənginlik olsa da mənəviyyat olmayan yerdə heç bir şey ola bilməz. Xalqımızın tarixinin əsasını təşkil eləyən bütün mərhələlərdə, keçmiş əsrlərdə yüksək mənəviyyat olmuşdur. Keçmiş tariximizdən bizə qalan simaları bu gün dünyada məşhurlaşdıran və bizim üçün nümunə edən onların yüksək mənəviyyatıdır, yüksək amallarıdır. Ona görə də bu gün mənəvi tərbiyə bəlkə də keçmiş illərdən daha çox lazımdır" [4].

Bəli, bu gün yetişən gənc nəslin milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər əsasında tərbiyəsi xüsusilə daha böyük aktualıq kəsb edir. Çünki dünyamız qloballaşır, kürələşir və belə bir dövrdə biz kənarda dura bilmərik, biz də bu axının içində olmalıyıq. Amma, milli-mənəvi dəyərlərimizi gənc nəsillərə aşılmasaq, dəyərlərimiz bu axının içində məhv olub, əriyib gedər.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyev bəyan etmişdir ki, artıq "Azərbaycan öz xəttini bir neçə il əvvəl dəqiq müəyyən etmişdir. Bu, dövlətimizin strateji xətti və liderimizin seçimi idi və mahiyyəti də ondan ibarətdir ki, biz dünyaya inteqrasiya yolu ilə irəliləyəcəyik. Cəmiyyəti demokratikləşdirmək və vətəndaş azadlıqlarını təmin etmək yolu ilə, beynəlxalq inkişaf yolu ilə gedəcəyik. Odur ki, atdığımız addımların hamısı bu istiqamətdə olmuşdur".

Qloballaşma prosesi cəmiyyətin bünövrəsinin transformasiyasından – iqtisadi fəaliyyətin təşkilinin növ və formalarının və onun idarəetmə üsullarının inkişafından modernləşməsindən başlayır. Bu sahədə gedən proseslərin bağlılığı və miqyası o dərəcədə qabarıqdır, gözəçarpandır ki, çox zaman qloballaşma dünya iqtisadiyyatının keyfiyyətə yeni mərhələsinin təşəkkülü ilə eyniləşdirilir.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" 24 oktyabr 2013-cü il tarixli sərəncamında yetişən gənc nəslin milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər əsasında tərbiyəsində səriştəli müəllim kadrlarının hazırlığına xüsusi əhəmiyyət verilmiş və deyilmişdir:

"İnsan kapitalının inkişafı iqtisadiyyatın qlobal sistemə uğurlu inteqrasiyası və ölkənin beynəlxalq rəqabətdən daha effektiv faydalanması prosesində ən mühüm şərtlərdən olub, ölkənin təhsil sisteminin başlıca vəzifəsini təşkil edir... Sosial-iqtisadi həyatın müasirləşdirilməsində təhsilin rolu təkcə təhsilalanın qazandığı bilik və bacarıqların iqtisadi amilə çevrilməsi ilə məhdudlaşmır. Təhsil prosesində əldə olunan bilik və bacarıqlar, həmçinin etik-əxlaqi norma və dəyərlər hər bir təhsilalanın cəmiyyətin layiqli üzvü olması üçün lazımi şərait yaradır, onu biliyi və etik davranışı sayəsində örnək ola biləcək həmkara, nümunəvi ailə üzvünə və vətəndaşa çevirir" [3].

İnteqrasiya prosesinin qaçılmaz olduğu bir zamanda milli-mənəvi əxlaqi və tərbiyəvi dəyərlərimizin qorunmasına qayğı və maraq daha da artmışdır. Çünki qloballaşmanın ziddiyyətli gedişatından doğan bu zərurət cəmiyyət həyatının bütün sahələrini əhatə etmişdir. Buna görə də biz milli-mənəvi dəyərləri aşınmalardan qorumaq, milli mədəniyyətimizi millətin qloballaşmadan, avropalaşmadan özünümüdafiə vasitəsinə çevirməliyik. Yalnız birgə səmərəli fəaliyyət nəticəsində mədəniyyətimizin milli özünəməxsusluğunu, milli-mədəni dəyərlərimizi qorumaq və mühafizə etmək lazımdır.

Bir tərəfdən, respublikamızda milli və bəşəri dəyərlərin sintezini, dünya təcrübəsinə inteqrasiyanı təmin edən mühitin formalaşdırılması yönündə həyata keçirilən islahatlar dünyanın sosial, mədəni, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətləri səviyyəsinə çatmağa şərait yaradır. Digər tərəfdən, sosial, mədəni, iqtisadi tərəqqiyə xidmət edən bu prosesdə qarşıya çıxan problemlər isə bilavasitə mədəniyyət sahəsində bəşər tarixinin, dünyanın inkişaf təcrübəsinin

öyrədilməsini, kompleks təlim-tərbiyə sisteminin qurulmasını, yaradıcılıq əlaqələrinin genişləndirilməsini zərurətə çevirir. Şübhəsiz ki, inteqrasiya prosesinin qaçılmaz olduğu bir dövrdə milli-mənəvi və əxlaqi-tərbiyəvi dəyərlərimizin qorunmasına qayğı daha da artırılmalıdır.

Ölkəmizin Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncam və çıxışlarında "maddi kapitalın insan kapitalına çevrilməsi" ideyası irəli sürülür. Bu, ilk növbədə insanlarımızda insanlıq tərbiyəsi, mənəviyyat tərbiyəsidir. Bu, yetişən gənc nəsli mənəvi cəhətdən zəngin, əxlaqca saf, fiziki cəhətdən sağlam insanlar yetişdirmək ideyasıdır. Bu, yetişən nəsli milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər əsasında tərbiyə etmək deməkdir.

Qeyd etdiyimiz kimi, demokratiyanın siyasi sistem kimi formalaşdırılmasını tələb edən qloballaşma və mədəni inteqrasiya prosesində Azərbaycan Respublikasının iştirakı mədəniyyət siyasətini, milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərin qorunmasını zərurətə çevirir. Xalqın tarixən formalaşmış əxlaqi-mənəvi meyarlarını, genetik yaddaşını, tarixi kimliyini, milli irs və özünəməxsusluğunu, adət-ənənələrini gələcək nəsillərə aşılamaq, əxz etdirmək kimi tarixi missiyanın həyata keçirilməsi xüsusilə, təhsil nümayəndələrindən, orta və ali təhsil müəssisələrində çalışan pedaqoqlardan daha böyük məsuliyyət tələb edir.

Xalqın mövcudluğunun əsas göstəricisi olan milli-mənəvi dəyərlər onun ən qiymətli sərvətidir. Hər bir xalq milli mənəvi dəyərlər sisteminə malikdir. Bu milli-mənəvi dəyərlər bizim tariximiz, dilimiz, dinimiz, adət-ənənələrimiz, mentalitetimiz, mədəniyyətimiz, ədəbiyyat və incəsənətimizdir.

Uzun illər aparılan tədqiqatlar zamanı aydın olmuşdur ki, qədim köklərə malik Azərbaycan əsrlər boyu maddi və mənəvi xəzinəsini qoruyub saxlaya bilmişdir. Azərbaycanın milli dəyərləri orta əsrlərdə formalaşmış və göründüyü kimi, o vaxtdan bəri çox az dəyişmişdir. Azərbaycanlıların çox vaxt türk-islam dəyərləri adlandırılan əxlaq qaydaları toplusunun özəyi orta əsrlərdəki türk hərbi-feodal şərəf kodeksinin təsiri altında formalaşmışdır. Bu kodeks haqqında məlumatı "Kitabi-Dədə Qorqud" (XI əsr) və "Koroğlu" (XVI əsr) kimi dastanlardan almaq olar: milli-mənəvi dəyərlər cəmiyyətə millət olma özəlliyini qazandırır.

Qədim dövrlərdə "Kitabi-Dədə Qorqud", "Manas", "Alpamış", "Koroğlu" dastanları, xalqımıza mənsub olan dahi şairlərimiz, yazıçılarımız – mmm Nizami, Yunus Əmrə, Əlişir Nəvai, Füzuli, Nəsimi, Məhtimqulu, Abay və digərləri tariximizi, mənəvi dəyərlərimizi əks etdirən, bizi dünyada tanıdan ölməz əsərlər yaratmışlar və bunlar nəsillərdən-nəsillərə xalqlarımızı özünəməxsus milli-mənəvi dəyərlər o cümlədən, ümumbəşəri dəyərlər əsasında tərbiyə etmiş, hazırlamış, vətənpərvərlik, Vətənə sədaqət hisslərini daim gücləndirmişdir.

Azərbaycanın qədim, rəngarəng mənəvi dəyərləri, mədəni irsi hazırda xalqın fəxr mənbəyi və dünya mədəniyyətinə töhfəsi qismində çıxış edir. Bu sahəyə dövlət qayğısının günü-gündən artması və beynəlxalq təcrübənin tətbiqi istiqamətində görülən işlər qeyri-maddi mədəni irsin gələcəyinə nikbin baxmağa ümidləri artırır. Azərbaycan xalqı azad və suveren dövlət quraraq mədəni-iqtisadi islahatlar aparmaqla öz milli-əxlaqi dəyərlərinə, tarixinə qayıdır, demokratik ölkələrin təcrübələrindən istifadə edir.

Milli-mənəvi dəyərlər aqli və bədii fəaliyyətin növləri ilə təzahür edir. Sözsüz ki, hər yaradıcılıq nümunəsini mənəvi dəyər kimi qiymətləndirmək düzgün olmazdı. Burada əsas meyar mədəni məhsulun ictimai əhəmiyyəti ilə ölçülür. Məsələn, adi qabiliyyətsiz rəssam tərəfindən təsvir olunan tablo və ya rəsmi sənət əsəri hesab etmək düzgün deyil. Ona görə də mədəniyyət xəzinəsinin mənəvi dəyərləri aşağıdakı əlamətlərə görə özünün məzmununa və vüsətinə görə müəyyən olunur.

Milli-mənəvi dəyərlərimiz xalqımızın simasında zaman-zaman yaşayıb və bizi başqa millətlərdən fərqləndirib. Bu gün çox diqqət yetirdiyimiz, çoxmillətli Azərbaycan xalqının mənəvi dəyəri dedikdə nə başa düşülür?

Mənəvi dəyər özünün fiziki və mənəvi varlığını qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün hər hansı sosial qrup və ya cəmiyyətin əksər üzvlərinin doğru və lazımlı olduğuna inanıb qəbul etdikləri orta q dünyagörüşü, məqsəd, əxlaq normaları və inanclardır.

Milli-mənəvi dəyərlərimiz bəşəri dəyərlərlə üzvi şəkildə bağlıdır, biri digərini tamamlayır. Milli-mənəvi dəyərlərin bəşəri dəyərlərlə əlaqəsi şəraitində milli-mənəvi dəyərlər daha da inkişaf edir. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev bu barədə deyirdi: "Öz milli-mənəvi dəyərlərimizi ümumbəşəri dəyərlərlə birləşdirib, zənginləşdirib Azərbaycan xalqının ümumi dəyərlərini, mənəvi dəyərlərini yaratmalıyıq".

Bu gün dövlətin hər cür resurslardan səmərəli istifadə yolları ilə formalaşdırmağa çalışdığı başlıca dəyərlər bunlardır: ədalətli olmaq, ailə birliyinə önəm vermək, vətənsəverliyi, millətsevərlik, qanunlara hörmət, dinə hörmət, adət və ənənələrimizə hörmət, eyni zamanda tolerantlıq, çalışqanlıq, qonaqsevərlik, yardımsevərlik, böyüklərə, qadınlara, uşaqlara hörmət, maddi və mənəvi abidələrimiz milli-mənəvi dəyərlərdən sayılır.

Qloballaşma dövründə milli dəyərlərimizin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması bu gün daha çox aktualdır. Çünki milli dəyərlərimizin Azərbaycan xalqının formalaşmasına təsiri böyük olduğu kimi, milli dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsində də xüsusi rolu vardır.

"Milli ideologiya, milli tarix, milli dil, dinimiz, milli mədəniyyət və incəsənət, milli ədəbiyyat, milli özünüdərk, ailə, dahi şəxsiyyətlərimiz, milli musiqimiz, muğamlarımız, fərdi yaddaşı, etnos yaddaşını, millətin, xalqın yaddaşını ehtiva edən folklorumuz bizim milli-mənəvi dəyərlərimizdir.

Mənəvi mədəniyyəti sağlam olan millətlər (uzun bir dövrdə) maddi mədəniyyəti qüvvətli millətlərdən üstün hesab edilirlər" [1].

Mənəvi dəyərlərimiz heç bir zaman əhəmiyyətini itirmir. Mənəvi dəyərlər bu gün daha çox ictimai rəyə əsaslanan yazılmamış ünsiyyət qanunları kimi fəaliyyət göstərir. Adət-ənənə ilə əxlaq arasında qırılmaz bağlılıq var. Hər bir ənənə müəyyən əxlaqi mənə daşıyır. Onlara laqeyd qalmaq insanlar arasında münasibətlərin pozulmasına, şəxsiyyətlə kollektiv və cəmiyyət arasında ziddiyyətlərin əmələ gəlməsinə səbəb olur. Çünki milli-mənəvi dəyərlər xalqın milli ruhunu, estetik ruhunu, estetik duyumunu, sənətkarlıq qüdrətini özündə yaşadır. Hazırda bu mənəvi dəyərlər zəngin mədəni irs olmaqla bərabər, eyni zamanda milli özünəməxsusluğun ifadə vasitəsinə çevrilib.

Bir sözlə, milli olan bütün nailiyyət və keyfiyyətlərimiz milli dəyərlər sisteminə aiddir. "Mənəvi dəyərlər" insanı cəmiyyətdə formalaşdıran, inkişafa kömək edən davranış qaydalarıdır. Bu qaydalar dünya sivilizasiyasının təməli qoyulandan yaranmağa başlayıb. Dəyərlərin formalaşması prosesi nəticəsində dünyada hər bir fərdin haqlarını daha dolğun təsdiq edən xüsusiyyətlər yaranır. Dünya xalqları arasında milli-mənəvi dəyərləri ilə tanınan Azərbaycan xalqı yaşatdığı və təbliğ etdiyi bəşəri ideyaları, adət-ənənələri, milli xüsusiyyətləri ilə özünəməxsus yer tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Adət və ənənələr mənəvi-əxlaqi dəyərlər kimi. Bakı: Nərgiz, 2000, 198 s.
2. *Aydınoglu T.* Milli-mənəvi dəyərlərimiz və mərasimlər. Toy və yas mərasimləri haqqında. "Xalq" qəz., 2008, 12 iyul
3. "Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası". Ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin 24 oktyabr 2013-cü il tarixli sərəncamı. "Xalq" qəz., 2013, 25 oktyabr
4. *Əliyev Heydər.* Müstəqil Azərbaycan Respublikası gənclərinin Birinci forumunda Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin çıxışı // Azərbaycan məktəbi, 1996, № 2, s.5